

คำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย

Chanary UN¹, นิตยา วรรณกิติร์²

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม¹

E-mail: ¹rupp.unchanary99@gmail.com, ²nittaya.w@msu.ac.th

วันที่รับบทความ: 6 กรกฎาคม 2563

วันแก้ไขบทความ: 16 สิงหาคม 2563

วันตอบรับบทความ: 20 สิงหาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย โดยศึกษาจากหนังสือวรรณกรรมนิทานประชุมเรื่องพระรถ 5 เรื่อง 13 ส่วนวน ได้แก่ 1) รถเสนชาตก 1 ส่วนวน 2) กายพิชฌิมเรื่องพระรถเมรี 1 ส่วนวน 3) พระรถคำกลอน 1 ส่วนวน 4) พระรถนิราศ 3 ส่วนวน และ 5) บทละครเรื่องพระรถ 7 ส่วนวน ซึ่งกรรมศิลปากรได้ตรวจชำระจากต้นฉบับหนังสือสมุดไทยและจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552 ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดกลวิธีทางภาษาในการศึกษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมพระรถเมรี

ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย แบ่งได้ 2 ประเภท คือ คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรงและคำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝง คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรง ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดี่ยว และคำประสม ส่วนคำเรียกผู้หญิงในความหมายแฝงเชื่อมโยงกับอำนาจและธรรมชาติ จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์มีความสามารถในการสร้างคำเรียกผู้หญิงอย่างหลากหลาย แสดงถึงความงาม พฤติกรรม บทบาทหน้าที่และสถานภาพความเป็นผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรี นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจความหมายของคำเรียกผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและอำนาจ นับเป็นการเชื่อมโยงมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น การตั้งชื่อผู้หญิงที่เชื่อมโยงกับดอกบัว ที่สื่อถึงความคิดแบบดั้งเดิมที่มองว่า “ดอกบัว” เป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิง คือความงาม ความบริสุทธิ์

คำสำคัญ: กลวิธีทางภาษา คำเรียกผู้หญิง วรรณกรรมพระรถเมรี

Feminism Terms of Tale Literary Work “Phra Roth Meri” In Thai Version

Channary UN¹, Nittaya Wannakit²
The Faculty of Humanities and Social Sciences¹
The Faculty of Humanities and Social Sciences²

E-mail: rupp.unchannary99@gmail.com, nittaya.w@msu.ac.th

Received: July 6, 2020

Revised: August 13, 2020

Accepted: August 20, 2020

Abstract

This research paper aims to study feminism in terms of tale literary work “Phra Roth Meri” in the Thai version. By investigating the collection of the tale literary work about five stories 13 rhymes, such as 1) 01rhyme of Roth Sencha Dok, 2) 01 rhyme of Kay Khab Mei in Phra Roth Meri story, 3) 01rhyme of Phra Roth Kham Klorn, 4) 03 rhymes of Phra Roth Nirat, and 5) 07 rhymes of drama articles in Phra Roth story, which the Fine Arts Department has been derived from the original Thai book and published in 2009.

This research demonstrated that feminism terms of tale literary work “Phra Roth Meri” have divided into two types: the direct meaning of feminism terms and indirect meaning of feminism terms. The direct meanings of feminism terms consist of two characteristics: a single feminism term and mixed feminism terms. In contrast, the indirect meaning of feminism terms is linked to power and nature. These show that the development of feminism terms of tale literary work “Phra Roth Meri” in the Thai version is the ability of the author to use a variety of feminism terms to make the language perfect, which represents beauty, behavior, role, duty, and status of womanhood in tale literary work. In addition, understanding the meaning of feminism terms associated with nature and power is considered linked to humans and nature, such as the naming feminism associated with lotus flowers, which represents the traditional notion that “lotus” is a symbol of femininity like beauty, purity.

Keywords: Language Strategies, Feminism Terms, tale Literary “Phra Rott Meri”

บทนำ

คำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรี เป็นวิธีการสร้างคำของผู้ประพันธ์ ที่ได้สร้างความหมายให้ผู้หญิงในวรรณกรรมนิทาน เพื่อสื่ออัตลักษณ์ทางเพศสภาพของตัวละครหญิง และสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในวรรณกรรมนิทาน เช่น การตั้งชื่อตัวละครหญิง คำที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในตัวบท ตัวอย่างเช่น คำว่า แม่ ฉวี นุช นวล นาง มารดา นางฟ้า นางทาสี นางค่อมทาสี นางยักษ์ มเหสี นางเภา นางบัว นางสุดท้อ เป็นต้น ซึ่งการตั้งชื่อ และการใช้คำเรียกผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานจากความสามารถของผู้ประพันธ์ที่ใช้ภาษาที่สื่อความหมายของผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีได้หลากหลาย ทั้งนี้เพราะการตั้งชื่อเป็นเครื่องมือสื่อความหมาย ความคิด ความเชื่อ และแสดงลักษณะของความเป็นหญิงในวรรณกรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย โดยศึกษาจากข้อมูลประชุมเรื่องพระรถ กรมศิลปากรได้ตรวจชำระจากต้นฉบับหนังสือสมุดไทย ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่ห้องสมุดแห่งชาติ และจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552 เนื่องจากเป็นเอกสารชำระจากต้นฉบับหนังสือสมุดไทย มีความสมบูรณ์ และมีการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างทางการของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร และยังเป็นฉบับที่มีการเรียบเรียงคำประพันธ์มีรูปแบบเรียบร้อย ร้อยกรองที่มุ่งเน้นให้เห็นความงดงามทางการใช้ภาษาของผู้ประพันธ์ เพื่อกระตุ้นความสนใจถึงผู้อ่าน ผู้ฟังที่สำคัญด้วย ซึ่งประกอบด้วย 13 ส่วน ได้แก่ รถเสนชาดก 1 ส่วน กภาพยัชฌิม เรื่องพระรถเมรี 1 ส่วน พระรถค้ำกลอน 1 ส่วน พระรถนิราศ 3 ส่วน และบทละครเรื่องพระรถ 7 ส่วน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดหลักของ จันทิมา อังคพณิชกิจ (2561: 182) ได้กล่าวว่า กลวิธีทางภาษาเป็นแนวทางสำคัญในการวิเคราะห์ข้อความระดับคำศัพท์ถึงระดับวาทกรรม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ตัวบทร่วมกับความคิดเชิงสังคมที่อยู่เหนือตัวบท ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่นำเสนอความเป็นหญิง เป็น 2 กลวิธี ได้แก่ 1. กลวิธีทางศัพท์ (lexical strategies) การเลือกใช้คำศัพท์ของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตตัวบท เช่น การใช้ชื่อและการเรียกชื่อ การสร้างคำ การแสดงอุปลักษณ์ และอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ 2. กลวิธีทางสัญลักษณ์ (Semiotic strategies) กลวิธีที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อที่ไม่ใช่ถ้อยคำ (nonverbal) เพื่อสื่อความหมาย

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาในการสร้างคำเรียกผู้หญิงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระรถเมรีฉบับภาษาไทย โดยใช้กรอบแนวคิดหลักของ จันทิมา อังคพณิชกิจ

เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาของ สุภา อังกรสุวรรณนท์ (2527) ศึกษาเรื่องความหมายแฝงของคำว่า “ผู้หญิง” จากความเปรียบในบทเพลงไทยสากล ผลการศึกษาพบว่า ความหมายแฝงที่เรียกถึงผู้หญิงในบทเพลงมีความสัมพันธ์กับเพศของผู้เปรียบที่แสดงว่า ตนเองเป็นคนที่ไม่มีค่า ไม่มีบทบาทหน้าที่ต่ำต้อย ถูกกระทำเป็นที่ระบายนความต้องการทางเพศของฝ่ายชายและอยู่ใต้อำนาจของผู้เป็นสามี หากผู้เปรียบเป็นเพศชายจะเป็นการใช้ความเปรียบที่สะท้อนให้เห็นการไม่ยกย่องและยกย่อง คือ ผู้หญิงเป็นสิ่งที่มีความค่าสูง หรือไม่มีค่า แสดงให้เห็นว่า ในสังคมไทย ผู้หญิงและผู้ชายมีทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ และความรู้สึกนึกคิดต่อผู้หญิงทั่วไปในสังคม และงานวิจัยของ ปริศนา พิมพ์ (2547) ศึกษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมสมัยอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า คำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมทั้งหมดมีจำนวน 197 คำ สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรงมี 11 คำ และคำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝงมี 186 คำ คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝงสามารถแบ่งได้ 6 ประเภท คือ คำเรียกผู้หญิงที่แสดงถึงความงาม ความอ่อนเยาว์ ความสดชื่น ผู้หญิงที่มีค่า ผู้หญิงที่เป็นที่รัก และผู้หญิงที่มียศ โดยใช้กลวิธีในการสร้างคำมี 4 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างคำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดียว การประสมคำ การซ้อนคำ และวิธีสมาสคำ นอกจากนี้ ยังมีการยืมคำจากภาษาต่างประเทศ เช่น การยืมภาษาเขมร ภาษาบาลีสันสกฤต เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์สมัยอยุธยามีความคิดต่อผู้หญิง โดยใช้คำเรียกที่มีความหมายแฝงมากที่สุด และแสดงถึงความสามารถของผู้ประพันธ์ในการสร้างคำเรียกผู้หญิงหลากหลายคำมาใช้ในวรรณกรรมที่เป็นความสมบูรณ์ทางด้านภาษาและยังสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ประพันธ์มีความสามารถทางภาษาต่างประเทศด้วย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากลวิธีการสร้างคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการศึกษากลวิธีการสร้างคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมพระรถเมรีฉบับภาษาไทย ทำให้เข้าใจถึงระบบการสร้างคำเรียกผู้หญิงที่สื่อถึงความหมายของคำที่ใช้เรียกผู้หญิงในวรรณกรรมพระรถเมรี

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยยังไม่พบการศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย อย่างไรก็ตามวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีมีความโดดเด่น น่าสนใจอย่างมาก สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่มีต่อผู้หญิง ทัศนคติของผู้หญิงในอดีตผ่านวรรณกรรม และทัศนคติดังกล่าวมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนในสังคมไทย

ผู้วิจัยพบการสร้างคำเรียกผู้หญิง เช่น คำเรียกผู้หญิงในความหมายตรงและคำเรียกผู้หญิงในความหมายแฝง ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ใช้คำเรียกผู้หญิงหลากหลายที่แสดงถึงความงาม พฤติกรรม บทบาทหน้าที่และสถานภาพความเป็นหญิง ดังที่กล่าวในตัวบทสะท้อนให้เห็นการใช้คำศัพท์ที่สื่อความหมายความเป็นหญิงหรือเกี่ยวกับผู้หญิงในวรรณกรรม ตัวอย่างเช่น “...นางน้องทั้งปวงได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็คิดกลัวพากันหนีไปทั้งสิบสองคน ภายหลังนางสันธมารยักขินีเข้าไปในสวน ไม่เห็นนางสิบสองคน ก็เที่ยวติดตามไปนางสิบสองคนไปไม่สู้ไกลนักก็เข้าไปเสียในท้องช้าง...” (รถเสนชาดก, 2552: 36) สะท้อนให้เห็นการใช้คำว่า “นาง” ที่แสดงถึงเพศหญิง ตัวอย่างการใช้คำนำหน้า เช่น นางรำ นางเมรี นางยักษ นางฟ้า นางละคร เป็นคำแทนชื่อหญิง คำว่า “นาง” อ่านว่า “เนียง” เป็นคำยืมมาจากภาษาเขมร ที่ใช้ในการเรียกเด็กหญิงหรือชายที่มีอายุน้อยกว่า ในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีการใช้คำว่า “นาง” หมายถึง ผู้หญิงที่เป็นตัวละครที่ปรากฏอยู่ในตัวบทของวรรณกรรมนิทาน ไม่ว่าจะเป็นนางเอก หรือนางรอง ซึ่งถูกเรียกว่า “นาง” ทุกลำดับชั้น ตัวอย่างเช่น นางเมรี นางสิบสอง นางทาสีทาสา นางสันธมาร นางฟ้า นางงาม นางสุดท้อ เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย โดยวิเคราะห์ผ่านตัวบทของวรรณกรรม เพื่อสะท้อนให้เห็นการสร้างคำเรียกผู้หญิงและสื่อความหมายคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยพบว่า ผู้ประพันธ์วรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย ใช้คำเรียกผู้หญิงที่มีลักษณะหลากหลายที่สะท้อนให้เห็นศิลปะการใช้ภาษา ส่วนคำเรียกผู้หญิงที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างอ้างอิงจาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ผู้วิจัยได้พบการสร้างคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรี 2 ประเภท คือ คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรงและคำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝง ดังนี้

1. คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรง พบ 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1.1. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดียว 3 ลักษณะ คือ 1) คำเดียวที่เป็นคำภาษาไทย 2) คำเดียวที่เป็นคำเขมร และ 3) คำเดียวที่เป็นคำบาลีสันสกฤต

1.2. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำประสมมี 4 ลักษณะ คือ 1) คำภาษาไทยประสมคำภาษาไทย 2) คำภาษาไทยประสมคำภาษาเขมร และ 3) คำภาษาเขมรประสมคำภาษาบาลีสันสกฤต และ 4) คำสันสกฤตประสมคำภาษาบาลี ที่สะท้อนให้เห็นความงามและบทบาทหน้าที่ความเป็นหญิง

2. คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝง พบ 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้
 - 2.1. การสร้างคำเรียกชื่อผู้หญิงเชื่อมโยงกับธรรมชาติ
 - 2.2. การสร้างคำเรียกผู้หญิงเชื่อมโยงกับอำนาจ

1. คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรง

ความหมายตรง metonymy เป็นความหมายของคำมีความหมายตรงกับรูปของคำหรือตัวอักษร และเป็นสิ่งที่สร้างวิถีคิด การกระทำ และการใช้ในชีวิตประจำวัน metonymy ยังเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์เช่นเดียวกันกับอุปลักษณ์ แต่พื้นฐานดังกล่าวจะมีลักษณะที่ชัดเจนมากกว่าเนื่องจากเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางกายภาพโดยตรง (นันทนา วงษ์ไทย, 2562: 152-153) คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรงกับความหมายคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานที่มีหลายคำที่เรียกถึงผู้หญิง

1.1 การสร้างคำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดี่ยว

คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดี่ยวพบ 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1.1.1 คำเรียกผู้หญิงเป็นคำภาษาไทย

คำภาษาไทย เป็นภาษาคำโดด ในการพูดการใช้ภาษาไทยจะมีคำเป็นหน่วยภาษาที่แทนความหมาย เมื่อต้องการจะสื่อความหมายก็นำคำที่มีความหมายนั้นมาเรียงต่อกันเพื่อแทนความคิดหรือเรื่องราวที่ต้องการสื่อออกไป โดยคำนั้น ๆ ไม่ต้องผัน หรือเปลี่ยนแปลงรูป เพื่อให้สอดคล้องกับคำอื่นในลักษณะของความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545: 6)

คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำภาษาไทยพบ 3 ลักษณะ คือ คำภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นความงาม คำภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นเพศสภาพ และคำภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ความเป็นหญิง ดังต่อไปนี้

1) คำภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นเพศสภาพของผู้หญิง ได้แก่ สาว และหญิง ตัวอย่างเช่น คำว่า “สาว” เป็นคำที่สะท้อนถึงเพศหญิง ในบทประพันธ์หมายถึงนางที่สองเป็นพี่น้องกันทั้งสิบสองนาง นางที่สองที่มีความสวยงามทั้งกายและจิตใจ นางมีชื่อว่า เมศรา มีอายุ 14 ปี ดังข้อความว่า

“ล้วนสตรีมีโฉมประโลมตา
พื้คนใหญ่ชันมาได้ลิบแก้ว
จึงให้นามตามวงศ์พงศ์ผู้ดี

วัฒนาทั้งสิบสองกุมารี
นางน้องสาวได้ลิบสี
นางผู้ที่มีนามเมศรา”

(พระรถคำกลอน, 2552: 246)

2) คำภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นความงามของผู้หญิง ได้แก่ งามและสวย ตัวอย่างเช่น คำว่า “งาม” เป็นคำที่สะท้อนให้เห็นความสวยงามทั้งร่างกาย จิตใจ และความงามที่ได้จากมีสุขภาพแข็งแรง ตัวอย่างในบทประพันธ์ ดังข้อความว่า

“พระสุคนธ์ปันทองผ่องฉวี ล้วนมณีแวววามงามสงวน
งามโฉมงามประโลมงามกระบวน อัมรงค์ทรงถ้วนพระหัตถ์นาง”
(พระรถคำกลอน, 2552: 308)

3) คำภาษาไทยที่สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ความเป็นหญิง ตัวอย่างเช่น คำว่า “เมีย” หมายถึง ภรรยาที่มีหน้าที่ดูแลครอบครัวและอบรมสั่งสอนลูก ดังข้อความว่า

“ร้อยรักพันรักก่อยามักง่าย ระวังจงได้อ่าไว้ใจ
ความลับอย่าแกล้งแจ้งเมียรัก อินทร์พรหมมยักษ์จะโยไป”
(บทละครเรื่องพระรถเมรี ส่วนที่ 6, 2555: 213)

1.1.2 คำเรียกผู้หญิงเป็นคำภาษาเขมร

คำภาษาเขมร เป็นภาษาคำโดดและคำติดต่อ คำพวกนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการแผลงคำพยางค์เดียว โดยการเติมหน่วยคำ เติมหน้า และหน่วยคำเติมกลาง (อุไรศรี วรตะริน, 2553: 57)

คำภาษาเขมร พบ 2 คำ คือ กำนัล นาง ที่สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงตัวอย่างเช่น คำว่า “กำนัล” เป็นคำยืมมาจากภาษาเขมร “**កំណត់**” อ่านว่า “ก้อม-นัน” ที่ใช้เพราะของกำนัลมอบให้คนที่รัก หรือใช้เรียกผู้หญิงที่รักของตนเอง นางพนักงานในพระราชสำนัก หรือของที่ให้กันด้วยความนับถือ ตัวอย่างในบทวรรณกรรมนิทานพระรถเมรี มีการใช้คำว่า “กำนัล” เรียกถึง ตำแหน่งและหน้าที่ของนางสิบสองคนที่พระรถสิทธิ์มอบให้ ซึ่งแม้ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยจะเป็นฝีมืออักษรสมัยรัชกาลที่ 4 แต่พิจารณาจากถ้อยคำสำนวนแล้วน่าจะเป็นวรรณกรรมสมัยอยุธยาที่เป็นกาพย์ขับไม้อยู่ในตอนชมสิบสองกำนัล นอกจากนี้การใช้คำว่า “กำนัล” สะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของกำนัลทั้งสิบสองคนที่ปรากฏอยู่ในบทประพันธ์ เช่น กำนัลพระหัตถ์ กำนัลพระชันหมาก กำนัลนำเสวย กำนัลพชนี กำนัลพระสำอาง กำนัลพระมาลา กำนัลพระบังคม กำนัลพระไสยาสน์ กำนัลทิพยรส กำนัลพระโภชน์ กำนัลพระโอษฐ์ และกำนัลทาพระองค์ เป็นต้น ดังข้อความว่า

“กำนันพระหัตถ์	น้ำเนื้อเชื้อกระษัตริย์	วรวงศ์พงศา
สรสรยปลอดเปลลา	สรคราญลำเภา	มุตผาชาชา
สะศรีสมสา	โรชพิศดูหน้า	หน้าเพียงสาวสวรรคค์ฯ
กำนันพระขันหมาก	โฉมนางงามหลาก	กว่าทุกกำนัน
ยะยงยั่วเย่า	ยะยงคิ้วเจ้า	พ่างเพียงคิ้วกัน
ยะยั๊บแสงฟัน	ยะยั้นหมายมัน	นึ่มเนื่อนวลนมาฯ”

(ภาพยั๊บไม้เรื่องพระรถเสน “ตอนชมลิสสองกำนัน”, 2552: 67)

คำว่า “นาง” หมายถึง เพศหญิง ตัวอย่างเช่น นางรำ นางเมรี นางยักษ์ นางฟ้า นางละคร เป็นคำแทนชื่อหญิง คำว่า “นาง” อ่านว่า “เนียง” เป็นคำยืมมาจากภาษาเขมร ที่ใช้ในการเรียกเด็กหญิงหรือชายที่มีอายุน้อยกว่า “นาง” ในบทประพันธ์ “นางน่องทั้งปวง” ใช้เรียกผู้หญิงลิสสองคนที่เป็นพี่น้องกันในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรี การใช้คำว่า “นาง” หมายถึง ผู้หญิงที่เป็นตัวละครที่ปรากฏอยู่ในตัวบทของวรรณกรรมนิทาน ไม่ว่าจะนางเอก หรือตัวรอง ซึ่งถูกเรียกว่า “นาง” ทุกลำดับชั้น ตัวอย่างเช่น นางเมรี นางลิสสอง นางทาสีทาสา นางสันธมาร นางฟ้า นางงาม นางสุดท้อง ดังข้อความว่า

“...นางน่องทั้งปวงได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็คิดกลัวพากันหนีไปทั้งลิสสองคน ภายหลังกนางสันธมารยกขึ้นเข้าไปในสวน ไม่เห็นนางลิสสองคนก็เที่ยวติดตามไป นางลิสสองคนไปไม่ผู้ไกลนักก็เข้าไปเสียในท้องช้าง...”

(รถเสนชาดก, 2552: 36)

1.1.3 คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำบาลีสันสกฤต

คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำบาลีสันสกฤตพบ 3 ลักษณะ

1) คำเรียกผู้หญิงเป็นคำบาลีสันสกฤตที่สะท้อนให้เห็นความงามของผู้หญิง ตัวอย่างเช่น คำว่า “ฉวี” หมายถึง ความสวยงามทางร่างกายของผู้หญิง ดังเช่นในบทประพันธ์

“พระสุคนธ์ปันทองผ่องฉวี	ล้วนมณีแวววามงามสงวน
งามโฉมงามประโลมงามกระบวน	อำมรงค์ทรงถ้วนพระหัตถ์นาง”

(พระรถคำกลอน, 2552: 308)

1.2 คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำประสม

คำประสม คือการนำหน่วยคำอิสระมาประสมกันตั้งแต่สองคำขึ้นไปมารวมกัน โดยคำเหล่านั้นเป็นหน่วยคำที่มีความหมายต่างกัน เมื่อนำมารวมกันได้เป็นคำที่มีความหมายใหม่ (ปฤติดา ผลประดับเพ็ชร์, 2561: 111-120) คำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานพระรถเมรีฉบับภาษาไทย ผู้วิจัยพบ 4 ลักษณะ คือ 1) คำภาษาไทยประสมคำภาษาไทย 2) คำภาษาไทยประสมคำภาษาเขมร 3) คำภาษาเขมรประสมคำภาษาบาลีสันสกฤต และ 4) คำสันสกฤตประสมคำภาษาบาลี ดังนี้

คำไทยประสมคำไทย			
คำภาษาไทย	+	คำภาษาไทย	คำประสม
พี่		เลี้ยง	พี่เลี้ยง
หญิง		งาม	หญิงงาม
แก้ว		กู	แก้วกู
โฉม		งาม	โฉมงาม
โฉม		ตรู	โฉมตรู
โฉม		ยง	โฉมยง
โฉม		เฉิด	โฉมเฉิด
โฉม		ฉาย	โฉมฉาย
โฉม		ศรี	โฉมศรี

“พี่เลี้ยง”

คำว่า “พี่เลี้ยง” เป็นคำประสมเกิดจากคำ “พี่” และ “เลี้ยง” หมายถึงผู้หญิงรับใช้เลี้ยงดูเด็กทำหน้าที่ให้คำปรึกษา หรือช่วยเหลือ เป็นต้น “พี่เลี้ยง” ในบทละครหมายถึง ผู้รับใช้หญิงที่เลี้ยงดูนางเมรียักษ์ ตอนพระรถนั่งม้าไปหามะม่วงหาวมะนาวโห่ที่เมืองตะวัน แล้วพี่เลี้ยงได้เล่าให้เมรีฟังถึงความรูปร่างของพระรถ ดังข้อความว่า

“พี่เลี้ยง

พี่จะเล่าแรกเริ่มแต่เดิมที่

พระรถโฉมเฉิดผู้เลิศชาย

ฟังคำเนื้อเกลี้ยงแม่โฉมศรี

อย่าโกรธราวีแก่พี่เลย

แกล้งลอยดอกไม้ให้ทราบเขย”

(บทละครเรื่องพระรถเมรี จำนวนที่ 5, 2552: 222)

คำไทยประสมคำไทย			
คำภาษาเขมร		คำบาลี/สันสกฤต	คำประสม
นาง	+	ทาสี	นางทาสี
นางค่อม		ทาสี	นางทาสี
นาง		เทพอัปสร	นางเทพอัปสร
นาง		เทพกัญญา	นางเทพกัญญา
นาง		นารี	นางนารี
นาง		จุง	นางจุง
นาง		คราญ	นางคราญ
นาง		เมือง	นางเมือง
นาง		นม	นางนม
นาง		มาร	นางมาร
นาง		สิบสอง	นางสิบสอง
นาง		ทศ	นางทศ

“นางเทพกัญญา”

คำ “นางเทพกัญญา” เป็นคำประสมเกิดจากการประสมคำ “นาง” และ “เทพกัญญา” หมายถึง ผู้หญิงที่มีความงามเหมือนนางมโนห์รา หรือผู้หญิงที่สวยงามเหมือนนางฟ้า คำว่า “นางเทพกัญญา” ในบทประพันธ์หมายถึงคำเรียกของพระรถสิทธ ใช้เรียกผู้หญิงที่รัก เป็นการกล่าวบอกความรักแก่ผู้ที่รัก เป็นการบอกความลับเรื่องหัวใจแก่นางสันธมารที่แปลงกายเป็นผู้หญิงเทพกัญญา ดังข้อความว่า

“พระเจ้ารถสิทธได้สดับดังนั้น ก็พาบริวารทั้งปวงกับทั้งจตุรงค์เสนา
ออกจากพระนครเสด็จไปได้เห็นนางสันธมารก็มีพระทัยยินดี เมื่อจะ
เรียกนางสันธมารว่า นางเทพกัญญาของพี่ ดุจรูปทองที่นายช่างมา
พิมพ์ไว้ ก็จะหาที่พิมพ์มิได้”

(รถเสนชาดก, 2552: 38)

คำอธิษฐานของนนทเศรษฐี ได้ถือเอากล้วยสิบสองลูกทูนศีรษะถวายพระพุทธเจ้า โดยความปรารถนาของเศรษฐีอยากได้บุตรในอนาคต ต่อมาภรรยาของเศรษฐีตั้งครรภ์เรื่อย ๆ ไม่ช้านักก็คลอดธิดาได้สิบสองคน ธิดาทั้งหลายได้ตั้งชื่อที่มีความหมายเชื่อมโยงกับดอกบัว เช่น บัวทอง บัวแก้ว จงกล อุบลสวรรค์ บัวผัน บัวเฟื่อนเจริญศรี โกลมล ศรีบงกขมา บัวชม บัวหลวง ประทุมทอง ภาสุตทอง ดังข้อความว่า

“ที่หนึ่งนั้นชื่อนางบัวทอง	ที่สิบสองบัวแก้วไม่ลับสน
ที่สามให้นามจงกล	ที่สี่ชื่ออุบลสวรรค์
ที่ทำชื่อนางบัวผัน	ที่หกนั้นบัวเฟื่อนเจริญศรี
ที่เจ็ดโกลมทเห็นสมลักษณะ	ที่สิบนำรักเป็นหนักหนา
ชื่อบัวหลวงท่วงที่กริยา	ที่สิบเอ็ดชื่อว่าประทุมทอง
อันนางโถมฉายพรายพรรณ	ที่สิบสองชื่อภาสุตทอง
งามจริงกว่าพี่น้อง	ทั้งสิบสองนุชนางสำอางตา”

(บทละครเรื่องพระรถเมรี ส่วนวันที่ 1, 2552: 89)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการตั้งชื่อเป็นชื่อดอกบัว จะนำมาซึ่งความมงคลในชีวิต ดังนั้น นางสิบสองคน จึงได้มีชื่อที่เกี่ยวข้องกับดอกบัว เป็นการเน้นย้ำว่าธรรมชาติมีบทบาทต่อการตั้งชื่อและแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กันอีกด้วย

2.2 การสร้างคำเรียกผู้หญิงโดยเชื่อมโยงกับอำนาจ

ผู้จับพบคำที่ใช้ในบทประพันธ์ เช่น มเหสี ยักษ์ นางเมือง กษัตริย์ นางพญา ที่สะท้อนให้เห็นอำนาจและบทบาทหน้าที่ของตัวละครหญิง ตัวอย่างเช่น

กษัตริย์ ในวรรณกรรมจะมีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ดูแลประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังข้อความว่า

“พระเยาววยอดกระษัตริย์สดับ	ให้แจ้วจับฤทัยสายสมร
ดังสุคนธ์ทิพย์รสขไลธร	มารดากายหายร้อนให้เย็นใจ
จึงอ่อนนงค์ประณตบทศรี	กล่าวรสทาวีอันแจ่มใส”
	(พระรถคำกลอน, 2552: 309)

นางพญา เป็นชื่อเรียกของผู้หญิงที่มีอำนาจ มีความเก่งกาจและความสามารถ แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของผู้หญิงเทียบเท่ากับความสามารถของผู้ชาย วรรณกรรมเรื่องพระรถคำกลอน ต้องการนำเสนออำนาจของผู้หญิงผ่านการเรียกชื่อ คือคำว่า “นางพญา” สะท้อนให้เห็นความมีอำนาจ สิ่งบัญชาการกับบุคคลอื่นได้ ดังบทกลอนที่ว่า

“นางพญาขัดเคืองข้าเสียดค้อน การแคะค้อนไม่มีใครผู้ใดเหมือน
เขาสั่งสอนลูกรักช่วยตักเตือน ไม่เลื่อนเปื้อนเหมือนอย่างท้าวเจ้าพิภพ
พระบัญชาว่าอาสูไม่ไหว ว่ายังไถ่ก็ยังนั้นด้วยกันหมด”
(พระรถคำกลอนอ่าน ส่วนวันที่ 2, 2552: 410)

จะเห็นว่าคำเรียกผู้หญิงในความหมายจะมีความหมายที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ และอำนาจอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงทำให้คำเรียกชื่อหรือการตั้งชื่อของผู้หญิงเกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือบริบทในสังคมนั้น และเน้นย้ำให้เห็นว่าอำนาจของผู้หญิงก็มีเท่าเทียมกับอำนาจของผู้ชายได้เช่นกัน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาคำเรียกผู้หญิงในวรรณกรรมนิทานเรื่องพระรถเมรี ฉบับภาษาไทย พบว่ามีการใช้คำเรียกผู้หญิงอยู่ 2 ลักษณะ คือ คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรง และคำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝง ซึ่งผู้วิจัยได้พบคำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายตรงเป็น 2 ได้แก่ 1. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดี่ยว และ 2. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำประสม ในการสร้างคำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำเดี่ยวพบ 3 อย่าง เช่น 1. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำภาษาไทย 2. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำภาษาเขมร และ 3. คำเรียกผู้หญิงที่เป็นคำภาษาบาลีสันสกฤต ตัวอย่างเช่น แม่ มารดา ภรรยา เมีย มเหสี กุมารี เทวี ฉวี นารี ยักษี กำนัล นาง หลิง สาวสวย งาม ที่สะท้อนให้เห็นความงาม บทบาทหน้าที่และเพศสภาพความเป็นหญิง ส่วนการสร้างคำเรียกผู้หญิงโดยวิธีประสมคำ 4 อย่าง คือ 1. คำภาษาไทยประสมคำภาษาไทย 2. คำภาษาไทยประสมคำภาษาเขมร 3. คำภาษาเขมรประสมคำภาษาบาลีสันสกฤต และ 4. คำภาษาสันสกฤตประสมคำบาลี ที่สะท้อนให้เห็นความงามและบทบาทหน้าที่ความเป็นหญิง ตัวอย่างเช่น พี่เลี้ยง หลิงงาม แก้วกู โฉมงาม โฉมเฉิด นวลนาง นางทาสี นางฟ้า นางค่อมทาสี นางเทพอัปสร นางเทพกัญญา เจ้าเมือง ขวัญตา ขวัญตรู เป็นต้น ผลการวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีศนา พิมพ์ (2547) ได้ศึกษาเรื่องคำเรียกผู้หญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า การสร้างคำเรียกผู้หญิงในวรรณคดีไทย

สมัยอยุธยาทั้งหมด 4 ลักษณะ คือ การสร้างคำเรียกผู้หญิงโดยใช้คำเดียว วิธีประสมคำวิธีซ้อนคำ และวิธีสมาคำ พบว่าคำเรียกผู้หญิงที่สร้างโดยวิธีประสมคำมีมากที่สุด คำเหล่านี้ก็สร้างทั้งคำไทยและคำยืมจากภาษาต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่ากวีไทยสมัยอยุธยามีความสามารถในการหลากคำและมีความรู้ในเรื่องภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาบาลีสันสกฤต และภาษาเขมร เป็นอย่างดี โดยพิจารณาในการใช้ถ้อยคำสำนวนน่าจะเป็นวรรณกรรมนิทานพระรถเมรี เป็นวรรณกรรมสมัยอยุธยา ตัวอย่างเช่นคำเรียกนางเมรีว่า “แก้วกุ” อีกหลายแห่ง ซึ่งเป็นคำที่พบในวรรณกรรมสมัยอยุธยา ส่วนคำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายแฝง สามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เช่น การตั้งชื่อตัวละครหญิงเป็นดอกบัว เช่น บัวทอง บัวแก้ว จงกล อุบลสวัสดิ์ บัวผัน บัวเฟื่อนเจริญศรี โกมล ศรีบงกชมา บัวชม บัวหลวง ประทุมทอง เกาสุดทอง และ 2. คำเรียกผู้หญิงที่มีความหมายเชื่อมโยงกับอำนาจ ตัวอย่างเช่น การใช้คำแทนชื่อโดยการแสดงถึงบทบาทหน้าที่ เช่น นางเมือง เจ้าเมือง นางพญา มเหสี ยักษ์ กษัตริย์ เป็นต้น ดังแนวคิดของ วอเรน (Warren, 1993 อ้างถึงในโคธิขันธ์ สุ่มมาตย์, 2556: 16) ที่ได้อธิบายแนวคิดของสตรีนิยมเชิงนิเวศไว้ว่า ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดก็ตามก็ได้ให้ความสำคัญในประเด็นของการเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติ (women-nature connections) มาก เพราะเป็นคำสำคัญในการอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการครอบงำผู้หญิงกับการครอบงำธรรมชาติ วอเรนชี้ให้เห็นการเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติว่ามีหลายลักษณะ เช่น การเชื่อมโยงผู้หญิงโดยประวัติศาสตร์ โดยมโนทัศน์ โดยหลักฐานเชิงประจักษ์ โดยสัญลักษณ์ โดยการเมือง และโดยจริยธรรม สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน และบทบาทของสตรีที่มีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านคำเรียกชื่อของผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรม

เอกสารอ้างอิง

กรกฎ บุญวิชัย. (2560). **พระรถเมรี: การศึกษาบทบาทหน้าที่ของชาตภินภาคใต้**. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร. (2552). **ประชุมเรื่องพระรถเมรี**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **บรรทัดฐานภาษาไทย**. เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
_____. (2545). **บรรทัดฐานภาษาไทย**. เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- จันทิมา อังคพญชกิจ. (2561). การวิเคราะห์ข้อความ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทพร พวงแก้ว. (2527). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่อง พระรถเมรี-เมรีฉบับต่าง ๆ. ปรินญาณินพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2561). อรรถศาสตร์ปรีชานเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: เวิร์ล ออล พรีนท์.
- ปรีศนา พิมพ์ดี. (2547). คำเรียกผู้หญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปลิดา ผลประดับเพ็ชร. (2561). หลักภาษาไทย. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศิริพร ภัคดีผาสุข. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำ มาศึกษาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภิสฐ์ สุ่มมาตย์. (2556). ผู้หญิงละธรรมชาติในนวนิยายของถ้ายเถา สุจริตกุล: ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). สุวรรณภูมิต้นกระแสนประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภา อังคุระวารานนท์. (2527). การศึกษาความหมายแฝงของคำว่า “ผู้หญิง” จากความเปรียบในบทเพลงไทยสากล. ปรินญาณอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุไรศรี วรสระริน. (2553). ร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

